

Eesti Kõnnulooda Keskus -
Instituut (Kõnnulooda Keskus)
Kõnnulooda Keskus
1932

Essõna.
=====

Väikelapse kasvatust on siamaani peetud üsna vähetahtsaks alaks. Arvati, et kui laps korralikult toidetud ja puhas hoitud on, et siis juba kõik tarvili-
kud eeldused ka tema vaimliseks arenguks loodud on. Ise-
gi ametlik kasvatusteadus kõneles kuni koolieani ainult
lapsehoiust, s.o. kehalisest kasvatusest ja korrale har-
jutamisest. Viimastel aastakümnetel on välismaail sel
alal toimumas suur murrang: väikelaps on saamas otse
pedagoogiliste huvide keskpunktiks. Kõigi maade psüh-
holoogilistes ja pedagoogilistes instituutides töötab
praegu hulk nimekaid õpetlasi eelkooliealise lapse
hingeelu ja kasvatuse küsimuste kallal ning mõneski suh-
tes on senised seisukohti sel alal tulnud revideerida
ja ümber hinnata.

Eestis on kõigest sellest võrdlemisi vähe kajas-
tanud väikese huvi tõttu kasvatusküsimuste vastu üld-
se. Meil on küll seapõrsaste ja lehmamullikate, kanade
ja kodujäneste kasvatuse eest hoolitsemas rida üleriik-
likke ja kohalikke organisatsioone ning mitmet liiki
diploomitud nõuandjaid, inimlapse kasvatamise esimes-

tel eluaastatel oleme jätnud aga tühjasti ettevalmistu-
seta ja väga tihti muuks otstarbeks kõlbmatute isikute
hoolde (nagu liiga rangastunud vanainimesed või kasva-
tatavast ainult mõni aasta vanemad vennad-õed). Kodu-
kasvatusliikude organisatsioonide arv piirdub paariga
(ühing "Kool ja Kodu" Tallinnas, Lastesõprade ühing
Tallinnas, linna pedagoogilise muuseumi kasvatuskomis-
jon Tartus ja Eesti Karskusliidu kodukasvatustoimkond
Tartus), needki alles üsna hiljuti tekkinud, õppeasuti-
si, kus tulevasi emade kasvatusülesannete täitmiseks
põhjalikumalt ette valmistataks, pole ainustki.

Säärane passiivsus ja ükskõiksus kasvatusküsi-
muste vastu on tingitud kõigepäält teadmatusest, kui
tähtis koht lapse kasvatusel on kodul, vanematel. Ar-
vatakse, et koolide ülalpidamisega ja laste kooli saat-
misega on tehtud kõik, mis õigeks kasvatuseks tarvis.
Ma ei taha midagi maha salata kooli väga suurest täht-
susest lapse ja ühiskonna arengus, kuid enda lapsepõl-
ves kui 16. eluaastani veedab inimene vaevalt veeran-
di kogu ajast kooli ja 3/4 kodu mõju all. Kuid see ar-
vuline vahekord ei ütle veel kõike. Tuleb võtta arves-
se, et laps esimesed eluaastad, mis kasvatuse mõttes on
kõige viljakamad, veedab ainuüksi kodus. Varase lapse-

õdd-õäevad hellitavad ja kussutavad, neid lõbusate kure-
juttudega lohutavad jne. Neid endid on nii kasvatatud
ja ka nemad kasvatavad nii! Kahjuks unustavad nad endi
iseteadvuses, kui palju me tänapäeval võlgneme tänu siis-
ki kasvatustõõ teoreetilistele alustele, pedagoogikale,
kui teadusäle, mida ei saa mitte omandada pärimuslikult
ja juhuslikkude tähelepanekute abil. Võtame näiteks kas
või imikute (s.o. rinnalaste) surevuse. Kui 1870.a. pei-
ku Saksamaal 100-st elavalt sündinud lapsest esimese
eluaasta jooksul tervelt 23 ära suri, siis sureb neid
praegu ainult 9! Moodne hoolitsus võimaldab kokku hoi-
da tervelt 14 lapse elu 100 kohta. Või võtame kirjaosku-
se. Oli aeg, mil valitses arvamine, et lugemis- ja kir-
jutamisoskus on kättesaadav ainult vähestele äravalitu-
tele - keskajal isegi rüütlike ja valitsejate hulgas
kirjaoskajad olid haruldased, just kui valged varesed.
Tänapäeval aga on võimalik lapsi õpetada mängides luge-
ma ja kirjutama! Kurtummad, nõdramõistuslikud, pimedad
keda veel mõni aastakümne tagasi peeti täiesti arenemis-
võimetuiks, käivad tänapäeval koolis ja teevad seal üs-
na silmapaistvaid edusamme. Muusika alal valitseb meil
veel tänapäeval umbes samasugune seisukord, kui keskajal
kirjaoskuse alal. Paljud peavad end otse pärimuslikult

ebamuusiklaaseks. Ometi pole see nii, sest uusimate muusikapedagoogika meetodite abil on võimalik igaühete viia vähemalt teatud tasemele muusikast arusaamisel. See näitab, et pedagoogika kaugeltki veel enda viimaseid piire saavutanud pole ning usalduse puudus tema vastu millegagi põhjendatud pole. Välismaail, hiljuti ka Tallinnas Lastesõprade ühingu algatusel on ellu kutsutud kasvatus-nõuandlad, kus lastevanematele (ja ka õpetajatele), kes sinna pöörduvad, nõu antakse, kuidas ühel või teisel juhul toimida. Just nende nõuandlate kogemused näitavad, kui sagedasti see n.n. "loomulik mõistus" kasvatusalal "üles ütleb" ja kui hädasti oleks lastevanematele vaja süstemaatilist ettevalmistamist. Suurem osa väärnähtusi laste käitumises ja kasvatusraskusi, nagu näeme hiljem, on tingitud kasvatusvigadest, millised lastevanemate parema ettevalmituse juures hõlpsasti ära hoida saaks.

Eesti Karskusliit tegi juba 11 a. tagasi silmapaistva katse huvi koduse kasvatus vastu tõsta, korraldades kogu Eestis hulga rahvarikkaid koosolekuid, kus kõneles Soome vastava liikumise teeneterikas juht Vilho Reima. Pidevaks liikumiseks polnud pind seekord

Lapse vaimline areng.

=====

Mag. Al. Elango.

Arengu mõiste.

Laialt on tuttav vaade vastsündinud lapse hingee/lu-
le, kui valgele lehele, kuhu kasvataja võib kirjutada mida
tahes. Selle juurde armastatakse tsiteerida veel Immanuel
Kanti (saksa filosoof 1724-1804) sõnu: "Inimene saab inime-
seks ainult kasvatus kaudu. Ta pole midagi muud, kui see,
mis kasvatus temast teeb". Teiselt poolt teame, et leidub
küllalt ka neid, kes kasvatus mõju inimesele peavad üsna
väikeseks ja arvavad, et peaaegu kõik kehalised ja vaimli-
sed omadused päritakse eelmistelt põlveldelt. Arvatakse, et
mõned inimesed juba sünnivad roimaritena ja et nende roi-
marlikk~~e~~ kalduvusi välise kehaehituse järele ära tunda või-
vat.

Tänapäeva kasvatusteadus ei õigusta ei üht ega
teist äärmust. Inimene ei ole mitte ainult kasvatus ega ka
mitte ainult pärivuse, vaid nende mõlemate koosmõju saa-
dus. Sündides toob igalüks hulga mitmesuguseid kalduvusi
kaasa, mida nimetatakse algeteks. Need on ainult arengu-
võimalused, paenduv tooresmaterjal, mida võib mõjutada nii
või teisiti. Alles ajajooksul kujunevad nad ümbruse ja

veel küps. Umbes aasta tagasi asus mainitud organisatsioon sel alal uue hooga tööle, usaldades selle tööjuhtimise tuntud kasvatustegelast, arstidest ja ülikooli õppejõududest koosneva kodukasvatustoimkonna hoolde. Viimase soov on, et võimalikult paljud karskus- ja haridusseltsid m.s. ka kasvatusküsimused endi töökavva võtaksid või koguni iseseisvaid kodukasvatustoimkondi ning ühinguid asutataks. Kus üks ega teine tee võimalik pole, seal astugu üksikud asjast huvitatud isikud E. Karskusliidu kodukasvatustoimkonnaga kontakti, kes neile ligemaid tegevusjuhiseid ja informatsiooni annab.

Kuna kirjandust koduse kasvatuse kohta eesti keeles on ilmunud väga vähe ning võimalused selle kirjastamiseks kitsad, avas Eesti Karskusliidu kodukasvatustoimkond käesoleva kiriõpistu seeria, kus nimekad asjatundjad käsitlevad üldarusaadaval kujul tähtsamaid küsimusi koduse kasvatuse alalt. Iga kirjutise lõpul juhatatakse asjast huvitatuile täiendavat kirjandust sama küsimuse kohta ning ergutatakse küsimuste abil ainet kordama ja meelde tuletama. Kirjutised või õpetuskirjad on koostatud nii, et need kõlbavad avalikkudel koosolekutelgi kõnena ette kanda, samuti täidavad nad kodukasvatustes õpiringides käsiraamatu aset. 1)

RECEIVED
MAY 11 1961
K 37851-2

Eesti Karskusliidu kodukasvatustoimkond ja
kõneoleva kirjõpistu toimetused tahab kõikide temale esi-
tatavate soovidega võimalust mõnda arvestada, sellepär-
ast pöördutagu julgesti tema poole, kas soovidega õppe-
kirjade sisu kohta, ligemate seletuste saamiseks üksi-
kutes eriküsimustes või muus asjus. Mida suuremat hul-
ka ja mida paremini kõneolev üritus aidata suudab,
seda paremini on ta oma ülesande täitnud.

Toimetaja.

4) Mõned õpetuskirjad (näit. koolin. A. Kurvits: Kool ja kodu kasvatusteguritena, mag. A. Martin: Lapse kasvatamine tööle) on ilmunud ka trükis ja neid võib E. Karskusliidult saada hinnaga 4 10 senti.

kasvatuse mõjul kindlateks omadusteks. Mittesoovitavate omaduste kujunemist võib sel teel ära hoida, et vastavad alged maha surutakse, neile väljakujunemise võimalust ei anta. Soovitavate omaduste kujunemist võib aga vastavatele algetele eriti ~~hää~~ arengutingimuste loomise teel tahtlikult soodustada.

Esiialgu ebamääraste algete väljakujunemist kindlapilrilisteks omadusteks nimetamegi vastava isiku arenguks.

Arengu tempo.

Kõik inimesed ei arene ühesuguse kiirusega. Mõni laps hakkab juba 3/4 aastasena esimesi sõnu hääldama, teine ei jõua veel 2-aastaseni nii kaugemale. Et need, kes kiiremini arenevad, ühtlasi ka andekamad oleksid, on paljas ekslik eelarvamus, sest nende areng jääb ka varem seisma, nad küpsevad kiiremini. Kui kaugemale tasemele kellegi vaimlised võimed jõuavad, ei olene mitte ta arengu kiirusest, vaid arengu intensiivsusest, põhjalikkusest. Seda võime looduseski näha. Päikese käes küpsevad maasikad küll kiiresti, kuid jäävad väikeseks, ei saa välja kasvada. Vilus võtab küpsemise kauem aega, kuid mari on selle eest palju suurem, lopsakam. Sellepärast pole mõtet inimlast võimalikult ruttu

küpseks, täiskasvanuks teha, talle täiskasvanute mõtlemis-
viisi ja nende käitumisvorme külge pookida. Lapsel tuleb
anda võimalusi kõik enda arenguastmed võimalikult inten-
siivselt ja mitmekesiselt läbi elada, kõiki enda võimeid
igakülgselt harjutada, ilma et arengut kunstlikult kiiren-
dataks, talle ülesandeid antaks, mis alles järgmisele aren-
guastmele kuuluvad. Mis kasu on sellest, kui me lapsele
igasugu peened kombad kätte õpetame, kui ta nende mõttest
veel aru ei saa? Mis kasu sellest, kui me ta enneaegu kooli
paheme ja õppima sunnime sellal, kui ta alles vabalt män-
gida tahaks? Kui me teda kodus hoolikalt järele aitame
jõuab ta alguses võib olla küll edasi, kuid pärast jääb ta
ikkagi teistest maha. See on m.s. paljude n.n. "imelaste"
traagika. Alguses on nad teistest kaugel ees ja äratavad
põhjendamatu lootusi, kuid saavutanud enneaegu endi aren-
gu lõpppunkti, peavad nad kadedusega nägema, kuidas teised,
kes siamaani olid neist taga, nüüd lähevad mööda. Selle-
pärast on lapse arengu ülemäärane kiirendamine s.o. lap-
selt rohkema nõudmine, kui vastaval arenguastmel loomulik,
üks kasvatuse suuremaid eksisamme. Selle eksisammu astuvad
iseäranis tihti auahned vanemad, kes tahavad, et nende
laps igas suhtes oleks esimene.

Kuid lapse hooletusse jätmine, ta arengutempo meelega pidurdamine pole sugugi parem. Lapse alged püüavad ise küpsusele, nad vajavad selleks aga harjutamisvõimalusi. Laps, kes neid küllaldaselt ei oma, jääb kõngu, ta alged ei saa tarvilise lopsakusega välja areneda. Kõndima hakkab laps aänullt siis, kui ta ise seda harjutada saab, ise end püsti ajada, kohast teisi liikuda jne. Kui vanemad, kartes, et laps kukkudes end vigastada võib, tal üldse end kõndima harjutada ei lase, vaid teda alatasa süles kannavad, siis hakkab laps palju hiljem, kui loomulik, kõndima. Samuti ebaõige oleks kui last, kes ise juba jõudnud nii kaugemale, et tahab õppida lugema ja kirjutama, sunnitakse ikka veel mänguasjade juurde, mis teda enam ei huvita.

Igal lapsel on oma kindel looduse poolt määratud arengu tempo. Kasvatus ei tohi sellest ette rutata ega ka mitte maha jääda. Selleks on vaja lapsearengu tempot tunda ja teada, missugused ülesanded igal ta arengu astmel on täita inimese üldise küpsmise käigus.

Arengu astmed.

Lapse vaimline areng algab ta saamisega 9 kuud enne sündimist siia maailma ja lõpeb täisküpsuse saavutamisega, s.o. inimese jõudmisega seisukorda, kus ta on igas suhtes

võimeline täitma ülesandeid, mis loodur ja meieaegne ühiskondlik elu talle peale paneb. Sellel arenguteel võib eritleda 5 jaamavahet, mida nimetatakse inimese vaimlise arengu astmeteks. Igal astmel on oma ülesanne inimese koguaarengus täita. Me ei saa neid mitte vaadelda, kui üksteise eelastmeid, vaid igaühel neist on oma mõte. Arvamine, et laps on nagu täiskasvanugi, ainult väiksem ja rumalam, on psühholoogias ammu kolikambri heidetud. Lapse- ja noorusiga täiusea ettevalmistamiseks pidada, tähendaks eitada nende omapära, nende erilisi ülesandeid. Väärtuse seisukohalt ei saa me neid üldse võrrelda, nii nagu keegi ei saaks öelda, et kevad on tähtsam kui suvi, sügis väärtuslikum kui talv. Juba J.W. Goethe (loe Götte, saksa kirjanik 1749-1832) kirjutas: "Inimesel on mitu arenguastet, mis ta peab läbima; igal astmel on omad voorused ja vead, mis sellel arengujärgul, kus nad esinevad, on täiesti loomulikud ja teatud määral õigustatud. Järgmisel astmel on ta taas teise, eelmisest vigadest ja voorustest pole enam jälgegi, ent nende asemele on tulnud teised hüved ja pahed ja nii läheb see edasi".

Millised on siis need astmed?

Ilma suurematesse peensustesse minemata võiksime asetada järgmised rajatulbad:

1. sünnieelne aste - 9 kuud arengut emaihus;
2. imiku- või rinnalapseiga - sünnist kuni 1 elu-
aastani lõpuni;
3. väikelapseiga - 2 elua. algusest kuni 7 elua.
lõpuni;
4. hilisem lapseõlv - 8 elua. algusest kuni 13
elua. lõpuni;
5. noorus või küpsmisiga - 14 elua. algusest kuni
23-24 elua. lõpuni.

Siin antud aastate piirid on muidugi ainult umbkaud-
sed, sest üleminek ühelt astmelt teisele toimub pikkamisi,
tähelepanematult.

Vaatleme igaüht neist astmeist ligemalt.

Sünnieelne aste.

Inimese elu ei alga ilmale tulekuga; juba vastsün-
dinul on oma minevik. Emaihus kujuneb lapsel rida käitumis-
viise kindlaks, mille juurde ta hiljemgi, isegi täiskasva-
nuna, tagasi tulema kaldub. Alles kohanematuna äritusteroh-
kele välisilmale püüab vastsündinu tagasi ärituste- ja
pingekehva sünnieelsesesse asendisse - kestva magamise näol.
Isegi ta kehahoid magades sarnaneb sünnieelsele asendile,
ja nii mõnigi täiskasvanu armastab ~~vaatada~~ küll unes küll

ärkvel sesse asendisse "põgeneda", iseäranis raskuste vastu pörgates.⁴⁾

Samuti suure mõjuga lapse pärastisele arengule on sünniakt. See on kestvuselt küll lühikene, ent seda katastrofaalsem. Ta on mitte ainult piiriks kahe täiesti erineva seisukorra vahel, vaid ka sündmusena isegi normaalsetel juhtudel lapse organismi põhjalik vapustamine, mille mõju end kaua agga tunda annab. Arusaadav, et iseäranis rasketel ja kauakestvatel sünnitusjuhtudel see mõju on veelgi suurem.

Sünnieelse faasi hingeliste järelmõjude ligem tundmaõppimine laseb võib olla mõndki iseloomujoont, mille algupära muidu ei osata seletada, näha teises valguses. See õigustab ja kohustab kõnelema ka sünnieelsest kasvatuses.

⁴⁾ Mõningate uurijate arvates pole enda uimastamine joovastusainetega muud, kui põgenemine raskuste eest sünnieelses-
tundmus
se asendisse.

Imikuiga.

Inimese hingeelu arengu algastmed on meile väga raskesti mõistetavad ja veel raskemini kirjeldatavad. Meie psühholoogiliste mõistete ja terminite tagavara on kujunenud teravalt piiritletud üksiknähete vaatluse põhjal; ürgelist

algseisundit pole võimalik nende abil üldse küllalt peenelt iseloomustada. Siin on alles kõik kõiges; see on mingi üldtaju, kus üksikud meeled pole veel differentseerunud. W. Stern (tuntud saksa psühholoog, 1873) võrdleb vastsündinu hingeelu pooluinakus lamava mehe omaga, kes ainult väga ähmaselt ja ebamääraselt tajub ümbritsevat valgust, müra, temperatuuri, kellel see kõik sulab kokku mingiks üldiseks ebamääraseks aistingute ja tundmuste seguks. Me naudiksime lõpmatuseni seesugust mugavat puhkust, kui mitte janu ja nälg meid vaevama ei hakkaks, mõni järsk müra või puudutus üles ei ehmataks. Säärases seisukorras veedab vastsündinu tervelt 9/10 kogu ajast. See on inimese hingeelu differentseerumatu algseisukord, millest areng algab ja kust aegamööda üksikud erialad välja kasvavad. Need vähesed ja lühikesed puhud, mis vastsündinu ärkvel on, on täidetud esialgu peamiselt kisa ja sihitute rabelemisliigutustega - need on ta esimesed eluavaldised siin maailmas. Kisa on vastsündinud lapsele ainukene vahend, millega ta enda soove teistele avaldada saab.

Sisemistele tarvetele (nälg, janu) ja välistele äritustele reageerimise kõrval hakkab laps varssi ilmutama ka ilma eriliste põhjusteta, spontaanselt tekkivat aktiivsust. Ta võib karjuda kahel põhjusel: ta kas tahab midagi

või ta karjub ilma otsese põhjuseta, n.ö. iseenda lõbuks. Ta harjutab sel teel enda hääle- ja hingamiselundeid. Samuti võivad ta liigutused olla kas reaktsiooniks mingile äritusele või paljas spontaanne endavaldus. Liikumine, tegevus, mitte rahu, on elava olevuse loomulik seisund; vastavalt sellele ongi laps sageli paljast liikumistarbest aktiivne.

Mis puutub imiku reaktsioonidesse, välisilma äritusile, siis on need esialgu ülekaalus negatiivsed, s.o. vastumeelsuse avaldised. Iseäranis tugeva vastumeelsusega reageerib laps tugevatele äritustele, kuna ta organism on alles liiga õrn nende ^{talumiseks.} ~~kestmiseks~~. Esimese eluaasta lõpul omavad positiivsed reaktsioonid ülekaalus.

Kõige enne arenevad imikul välja need toimlused, mis tal endasäilituse seisukohalt on kõige tähtsamad (vaidlused ehk instinktid). Osa neist, eriti imemisinstinkt on juba ilmale tulles jõudlusvalmis seisukorras. W. Stern kirjutab enda pojast: "Esimese elupäeva õhtul imes laps päkka, nii et see kuulda oli, samuti järgneval ööl. Kui ta 24 tunni vana oli, sai ta emarinda esmakordselt; ta haaras kiiresti selle nibu ja imes tugevasti, kusjuures võis lugeda 10, 6, 13 neelatust järjestikku. Ilma mingi takistusega, proovimise või õppimiseta toimis imemisinstinkt otsekohe

tarviliku kindlusega.

Ka lapse meelte väljakujunemise järjekord on paralleelne nende tähtsusele endasäilituse seisukohalt. Kõige enne differentseerub kompamismeel: huulte puudutamisele järgneb imemine, sõrmega lapse peopesa puudutades tõmbub käsi kokku, ^{pea} ~~talla~~-alust kõditades tõmbuvad jalad kägarasse jne. Ka temperatuurimeel on juba esimestel päevadel jõudlusvõimeline: laps tunneb külma, mõnuleb sooja vannis jne. Maitsmismeele toimlusvõime tunnuseks on, et vastsündinu, kui ta keelele midagi kibedat panna, selle välja sülitab, magusa aga alla neelab. Lõhna järele pöörab ta pea juba 4-ndal päeval emarina poole ning tõrgub halvastilõhnava võidega määritud emarinda vastu võtmast. Kõige hiljem arenevad nägemis- ja kuulmismeel. Heledat liikuvat valgust jagib laps juba 3 päeval silmadega, kuid see, mis ta tajub, on ainult valgus; värve, vorme, asju, kaugust tema jaoks sellal veel pole. Kõige rohkem aga võtab aega kuulmismeele areng. Siiski ei vasta tõele oletus, nagu oleksid lapse kõrvad sünnivett täis ja laps seetõttu esialgu täiesti kurt. Uusimad uurimised näitavad, et tugevad mürad juba esimesel päeval lapse tähelepanu äratavad, ehkki see tähelepanu seisab vaid ehmunult kokkutõmbumises, kramplikus võpatuses.

Paari nädala pärast muutub esialgu monotoonne karjumine ilmeterikkamaks, nii et ema ära tunda võib, kas laps karjub enda lõbuks või piinab teda nälg, janu, külm, on ta enda märjaks teinud v.m.s. Esimese kuu lõpu poole ilmuvad ka esimesed pisarad, teisel kuul esimene naeratus. Pooleaastase lapse käsutuses on juba terve astmestik noru- ja lõbutunde väljendusi.

Norutunde poolest on iseäranis rikkad kaks ajajärku: esimeste hammaste ilmumine ja emarinnast võõrutamine. Laps püüab kõvade asjade hammustamisega, mõnikord ka ^{sõrme} ~~päeva~~ imemisega, igemete kõditunnet vaigistada. Hammaste ilmumisega kaasaskäiv kommete ja pruukide rohkus tõendab, et see juba ammust aega on olnud tähelepanuväärne sündmus. Emarinnast võõrutamine on tavalisest esimese tõsisem vahelesegamine lapse ellu. See tugevate naudingute allikas võetakse talt tavaliselt enne, kui ta ise sellest sisemiselt üle kasvab. Enamasti reageerib laps sellele tugevasti jonnipuhangutega, ^{võhikult} ~~siis~~ siis, kui see toimub järsku.

Imikuea ülesandeks inimese üldarengus on endasäilituseks tarvilikkude instinktide ja toimluste väljaarendamine (ainult vähesed neist on valmis kujul külgesündinud), osalt ka muude kõigevajalikumate toimluste (kõndimine,

kõnelemise) mänglev eelharjutamine. Tegevusrõõm, rõõm pal-
jast tegevusest, mis ei hooli tagajärgedest, kihutab teda
tagant. Mida enam lapsele seesuguseks "õppimiseks" võima-
lusi pakutakse, seda parem. Imikukasvatus seisabki peami-
selt hoolitsemises selle eest, et laps oleks korralikult toi-
detud ning talle kunagi kord küpsmisele tungivate algete
väljaarendamiseks eneseharjutuse teel küllaldaselt võima-
lusi jäetud.

Väikelapseiga.

Imikueas arenevad välja peamiselt need omadused, mis
on kõigil inimestel ühetaolised, n.n. liigiomadused. Looma-
de areng nendega piirdubki, mispärast üht ja sama liiki
loomad~~id~~ üksteisele väga sarnased on. Ka imikud ei kaldu
üksteisest palju kõrvale. Väikelapseeas algab aga juba in-
diviualiseerumine, igatühe iseduse väljakujunemine.

Imikuea ja väikelapseea rajamaal omandab laps kaks
enda elu kõige suurema tähtsusega võimet: kõnelemis- ja kõn-
dimisvõime.

Juba 2. kuust alates teeb laps lallates kõnelemise
eelharjutusi, 6. kuul hakkavad lallussilpidest kahekordistu-
mise teel kujunema esimesed sõnad (ma-ma, pa-pa jne), mis
aga veel ei oma tähendust. 8-9. kuul hakkab laps täiskasva-

nuilt kuulnud sõnu ja hääli matkama, järele aimama. Kõnele-
mise algusega on meil tegemist alles seal, kus laps en-
da lallus- ja matkimissõnadele annab mingi kindla tähendu-
se, neid hakkab tarvitama, kui isikute ja asjade sümboole.
See toimub enamasti esimese eluaasta lõpul või teise ⁹alul,
(~~kehvades~~) kodudes, kus laps täiskasvanute kõnekeelt vähe kuu-
leb, tunduvalt hiljem: Laps, kes kõnelema hakanud, harjutab
seda suure innuga, küll üksi monologiseerides, küll teiste-
ga vesteldes. Üks tütarlaps, keda süstemaatiliselt vaadeldi,
tarvitas 4-aastasena päeva jooksul 11.623 sõna (950 sõna tun-
nis) ja ta sõnavara (2500 sõna) moodustas 24% täiskasvanute
omast.

Ka kõn^{dimise}~~amise~~ eelharjutused ulatuvad esimestesse
elukuudesse. Trambeldes, haaramisliigutusi tehes, end istu-
kile ajades harjutab laps jala- ja käeliha^{seid}. Esimese
eluaasta lõpul hakkab ta end püsti ajama ning teise eluaas-
ta keskpaiku võib keskmise arengutempoga laps juba paigast
te^{ise} liikuda. Kõndimahakkamine on lapsele suur saavutis.
Ta võib nüüd ise enda uudishimu, nägemis- ja tegutsemistungi
rahuldada. Ta on ahne igasugu kogemustele, mis ta meeli ja
elundeid arendavad. See on vaateõpetuse kuldne aeg. Uudis-
himu kisub teda kööki, keldrissi, sahvri, põõningule. Kui
oma maja on "avastatud", tuleb kord karjalauda, küüni,

saeveski, kaupluse jne. kätte. Linnades meelitavad salapäraseid õued, ehituskohad, turuplatsid, ärivaateaknad jne. poisse ja tüdrukuid huljana kokku. Neid kõiki kihutab tagant sama tung, sama suur nälg elamuste järele, mis hiljem surub nende kätte seiklusjutud ja reisikirjeldised kaugeist maist, kuni viimaks vapramad neist ise kihutavad läbi maade ja üle vee ikka uute avaruste poole.

Mida laps kogemuste teel tundma ei õpi, seda täiendab fantaasia. Senikaua kui ta veel keldri ei saanud, oli see täis pahu vaimu, kes just temataolisele on kurjad (nagu mõistmatud vanemad sageli kollitavad); nüüd ta küll juba teab, et keldris närib vaid mõni harv rott ja nurgas kükitab talts konn, kuid mets on talle ikkagi veel täis salapäraseid ja õudseid olendeid, metsa taga aga algab muinasmaa. Maalaps, kes veel kordagi linna pole saanud, omab sellest üsna fantastilise ettekujutuse, samuti kui linnalaps maaelust. Mida enam lapse liikumisraadius avar-
dub, seda kaugemale taganeb ta eest vaimude, nõidade ja muinasjutuliste olevuste maailm, lei-~~de~~ks viimaks asu veel vaid maailma lõpus, maa sügavusis ja avaruse kättesaamatusis kõrgusis.

Teiste inimestega tekib lapsel esmakordselt ühendus, side 6. elunädalal, mil ta naeratab, kuuldes inimese

häält; kolmandal kuul naeratab laps ka juba ema nägu nähes. 6-8-kuine laps võtab ema juba hõisetega vastu, tahab, et teda sülle võetaks jne. Lapse kõige sügavama kiindumuse esemeks jääb kauaks ajaks, vist kogu eluks, ta ema. Ta voodi üle kumarduva ema pilt püsib kuni surmani ta südames ja mõjustab nii mõndagi ta sammu.¹⁾ Seal, kus ema lapsega vähe kokku puutub, loovutab ta oma koha lapse südames mõnele teisele, kas isale, lapsehoidjale, tädile, onule v.m.t.

Vendade ja õdede ning omavanuste mängukaaslastega tekib lapsel alles hiljem, umb. 3-4. eluaastal, ligem ühendus. Ka see võib muutuda väga intensiivseks ning avaldada suurt mõju inimese kujunemisele. Lapsepõlve sõprus on paljudele kirjandusliikkudele teostele annud ainet, veel enam on ta aga õrnmagusate mälestuste näol sütitanud ja soojendanud raukadegi südameid.

Juba varakult kujuneb lastel omavahel~~is~~ alluvusastmestik: ühed jäävad alla, teised tõusevad pääle, ühed jäävad juht^{li}ivateks, teised tõusevad juhtideks. Juba üheaastaste hulgas esineb despoeditüüpe, kes võidurõõmsa naeratusega kõik mänguasjad teiste käest endale kisuvad. Kus väike

¹⁾ Seda tõendab m.s. kõigi rahvaste rahvaluules sageli esinev motiiv vaenelaps ema haua.

salkkond 4-5 aastaseid koos, seal leidub peagi mõni, kes hakkab teiste juhiks. Millel juhi üleolek juhitudavatest põhjeneb, on raske öelda, igatahes mitte mõnel üksikul omadusel, nagu jõud, tarkus, kõlbline tublidus. See sõltub nähtavasti paljudest bioloogilistest põhjendatud tegurite koosmõjust. Juhte ei kasvatata, nad sünnivad; neid ei valita ega kutsuta, nad panevad end ise maksma!

Laste esimesed mängurühmad on väikesed, kuni 2. elua. lõpuni peamiselt paarid, 3-4. elua. hakkavad kujunema ka kolmik- ja nelikrühmad. Laste ühiskumismänge vaadeldes näeme, et lapsed kuni 6. elua-ni ainult vanemate laste mõjul neist osa võtavad, algatuse viimastele jättes. Alles 6. elua, peale muutuvad nad ise ka aktiivseiks. Sellepärast vajavad nooremate laste mängurühmad, et üldse koos püsida, vanemate juhtimist; 7-8 aastased aga tulevad juba üksi toime.

Siisamaani vaadeldud aladel viib lapse arengutee otsejoones täisküpsuse poole. Kui lapse areng piirduks ainult nendega, jääks ta kujutluste ja elamuste tagavara liiga kitsaks. Suurekene siis on ta "eluruum" ja palju's pakub reaalne elu selles võimalusi elamusteks ning kogemusteks! Kuid loodus on hoolitsenud selle avardamise eest. Selleks murrab lapse arengukäiku sisse sootuks uus joon:

fantaasia, mis loob täiskasvanute reaalse maailma kõrval lapse oma maailma, fantaasiamaailma. See varustab last kujutluste, elamuste ja kogemustega, mis reaalsus puudu jätab ning enda ülesande täitnud, haihtub taas. Selles maailmas kõik esemed alluvad piiramatult lapse tahtele: ühes ja samas esemes võib laps näha kord üht, kord teist asja, vastavalt sellele, mis ta kunagi kord tahab näha. Üks ja sama puupakukene on talle kord taldrek, kord kübar, kord taas raudteevagun või midagi muud, vastavalt sellele, mida lapsel kunagi kord mängu juures on vaja. Väline sarnadus reaalselt olemasoleva ja kujuteldava vahel ei tarvitse olla kuigi suur. Teiseks lapse maailmale iseloomulikuks jooneks on, et laps/ selles kõik loob"iseenda näo järele", s.o. kõik esemed seal on varustatud samade omadustega, kui ta ise: nad elavad, mõtlevad, tahavad, tunnevad. Esemed võivad tema arvates olla kurvad ja rõõmsad, ta vannitab neid, hellitab, toidab ja paneb magama.

Ainukene loomulik tegevus lapse maailmas on mäng. Lapsele on mäng sama reaalne, kui täiskasvanule töö. Mida enam laps täiskasvanutega kokku puutub, seda kiiremini puruneb ta fantaasia ja mängu maailm. Täiskasvanute maailmas valitseb järjekindlus, põhjuslikkus, otstarbekohasus.

Oletame näit., et laps on kusagilt isa taskukella kätte saanud. Talle pakub suurte mõnede lahti võtta, selle üksikuid osakesi ligemalt silmitseda jne. Järsku tuleb isa ja annab talle tunda, et ta enda võimupiiridest üle läinud. Laps ei saa aru, miks ta isa kellaga mängida ei tohi ta vaid aimab ebamääraselt, et see asi kuulub täiskasvanute maailma ja et seal on sootu teised põhimõtted maksavad, kui tema juures.

Kuni 3. eluaastani elab laps täiesti oma maailmas. Siit peale hakkab aga juba tekkima lõhe lapse oma ja täiskasvanute maailma vahel: laps elab kord oma kord täiskasvanute maailmas. Mängides on kepp talle ikka veel hõbuseks, mõni minut hiljem aga paljas kepp, puutükk. 7-8. elua. puruneb lapse oma maailma peaaegu täiesti ja taganeb täiskasvanute maailma ees. Ainsult vähesed mängusilmapilgud püsivad otsekui saarekesed kesk reaalsuse merd veel hiljemgi. Täiskasvanute elus seesugusteks saarekesteks on peamiselt kunst, ~~ja religioon.~~

Hilisem lapsepõlv.

Rajatulbaks väikelapsea ja hilisema lapsepõlve vahel on füüsilises arengus hammaste vahetus, s.o. pärishammaste ilmumine piimahammaste asemele, vaimlises üle-

AX10000A039
MU32UUMV11HRA
all 2878X QW07

jõud on alles ühekülgne, toores, kõlbliselt silustumata, annab ta kogu sellele eavahemikule teatud tahumatu "nurgelise" ilme.

Tugev sotsiaalne tung viib hilisema lapsepõlve lõppuole kampade asutamisele. Kui need kambad jäävad omaette, ilma täiskasvanute positiivse juhtimiseta, muutuvad nad väga kergesti ulakuse ja muude paheliste kalduvuste kätteks. Tüüpilisena näitena seesuguste kampade kohta võiks tuua ajalehe sõnumi ühes Eesti väikelinnas tekkinud "vandeseltsi" kohta: "Neil päevil tuli V. linnas omapärane "vandeselts" avalikuks, kuhu olid koondunud alaealised 10-16 aastased poisikesed. Poisid käisid omavahel järjekindlalt koos ja päälikuks oli neil ühe kohaliku algkooli viimase klassi õpilane. Ühingu nimeks on ristitud "Surma Rist" ning vastav pitsat, mis kujutab risti ja koolnu pealuud kahe küljekondiga, oli puust välja lõigatud. Oma koosolekuid on poisid pidanud peaaeglikult surnuaedadel õhtuti. Liikmetel on olnud varjunimed, enamasti kinonäitlejate omad. Nii oli neil oma Harry Piel, Tom Mix, Cowboy ja Rinaldine". Parimaks abinõuks ^{sääraste} ~~seesuguste~~ kampade tekkimise ärahoidmiseks on positiivsete sihtidega noorsooorganisatsioonid (nagu lootusringid, skautlikud org-id), mis ka muidu selles eas

tulemuseks on otsustusvõimeetus ja saamatus tegelikus elus.

Kokkuvõtte.

Inimese areng on ta järkjärguline iseseisvumine. Ta algab enda elu teise indiviidi - ema osana, iseseisvub 9 kuu pärast küll kehaliselt, ent ta on veel kaua aega emast seevõrra olenev, et ta ilma temata (või tema aseta) otsekohe saaks otsa. Järkjärgult katkeb üks side teise järele, mis last seob vanematega. Kõpsmiseas tehakse kiireid edusamme vaimlise iseseisvumise alal, kuni teise aastakümne lõpul või kolmanda alul normaalselt astutakse viimane samm täieliku rippumatuse suunas - iseseisvutakse ka majanduslikult, asutatakse oma perekond ja kodu. Ring on täis: vanemate hooke alt ja kodu rüpest välja kasvanuna tuleb inimesel omakorda luua kodu ja saada lapsevanemaks, et elu edasi kanda.

Täiskõpse inimene vajab eluvõitluses: kindlaid instinkte, peamiselt endasäilituseks, teravalt väljaarenenud meeli, enda ümbruse tundmist ning lõppeks iseenda ja kaasinimeste siseelu mõistmist. Instinktid kujunevad välja peamiselt imikueas, meeled väikelapseas, hilisem lapsepõlv seisab peamiselt välismaailma avastamise teenistuses ning nooruseas avastatakse väärtuslikum ja kõr-

geim inimeses - ta hing ja selle avaldised kõiges nende mitmekülgsuses.

Nii näeme, et igal arengu astmel on oma eriline ülesanne täita. Kasvatusest nõuame ja ootame mitte areneva inimese enneaegu "küpsendamist", ta tirimist arenguastmetele, mille jaoks ta veel küps pole, vaid igale arenguastmele langeva ülesande võimalikult põhjalikku ja igakülgset harjutamist.

Kirjandust täienduseks:

Elango, Al. Lapsepõlv ja iseloom (ilmub 1933.a. sügisel E. Kirjanduse Seltsi kirjastusel "Elava Teaduse" seerias).

Ylppö, Arvo. Lastetoast koolipingile. "Loodus", Tartus, 1922 (käsitleb lapse kehalist arengut väikelapseas ja hilisemas lapsepõlves).

Elango, Al. Noorsoo suguline küpsemine. "Kasvatus" 1931, või

Mädisson, H. Sugemeid meie soorsoo suguelu algusest. E. Tervish. Muuseum, Tartus 1929.

Bühler, Charlotte Das Seelenleben des Jugendlichen, Jena, 1929, või

Tumlriz, Otto Die Reifejahre I, Leipzig, 1924.

Küsimusi kordamiseks:

1. Milliseid tähelepanekuid omast ümbrusest võiksite esitada vaimliste omaduste päritavuse poolt ja vastu?
 2. Milliseid hammaste ilmumise ja murdmisega ühenduses olevaid kombeid teate?
 3. Millised meeled arenevad vastsündinult kõige enne ja millised kõige hiljem?
 4. Katsuge mõne 2-aastase lapse juures kindlaks teha, mitu sõna ja missuguseid ta tarvitab ühe päeva jook-sul?
 5. Millised on olulisemad vaimlised erinevused 4-5aastase väikelapse, 10-11 aastase koolilapse ja 16-17. aasta-se nooruri vahel?
-